Jan Werner

Het Land van Leeghwater

De afgebeelde kaart van de Haarlemmermeer, getekend door 'ingenieur ende molen maker in de Rijp' Jan Adriaensz. Leeghwater, markeert mijn eerste kennismaking met de kaartencollectie van de UB Amsterdam in 1975 – toen nog als student. Hij hing in de hal voor de Kaartenzaal, ingelijst achter glas, boven het Blaeukabinet. Dat waren nog eens tijden, toen je een Blaeuatlas zonder veiligheidsmaatregelen op de gang kon laten staan en een unieke handschriftkaart daarboven in het volle daglicht kon hangen! Pas veel later, ik was inmiddels zelf conservator van de collectie geworden, bedachten we dat het anders moest. De kast ging de veilige Kaartenzaal in en de kaart verdween in de veilige kaartenkast; later zouden de maatregelen nog aanzienlijk aangescherpt worden. En de op perkament getekende kaart, die op een stuk karton geplakt bleek te zitten, werd gerestaureerd om de conservering veilig te stellen.

De zo uitnodigend geëxposeerde kaart heeft indertijd zo'n indruk op me gemaakt dat ik in overleg met de toenmalige conservator drs. A.H. Sijmons besloot een deel van mijn scriptie eraan te wijden. Aangezien het om een oude kaart ging, er een voorgenomen project op stond en een landschap centraal stond van zo'n drieëneenhalve eeuw geleden, was het een mooie combinatie van de drie belangrijkste (bij-) vakken in mijn studiepakket: Historische Kartografie, Planologie en Historische Geografie.

Toen ik kortgeleden in een regionaal zondagblad las over de voorgenomen bevordering van het toerisme in het 'Land van Leeghwater' – Beemster, Graft de Rijp en Schermer – met subsidie vanuit het Investeringsbudget Landelijk Gebied, moest ik weer aan de kaart denken. Wij zijn eraan gewend geraakt dat een groot deel van Noord-Holland uit leeggepompte meren bestaat. Daar sta je extra bij stil als je verbaasde buitenlandse gasten erop wijst dat de wielen van hun vliegtuig op 5 meter beneden de zeespiegel de Nederlandse bodem hebben geraakt. Soms vertel ik erbij hoe de drooglegging van de Haarlemmermeer ruim twee eeuwen op zich heeft laten wachten en hoe een hele reeks van al dan niet realistische plannen de revue passeerde eer het leegpompen met drie stoomgemalen begon.

De discussie rond de droogmaking van Haarlemmermeer laaide in 1640 weer op.

Het plan van Leeghwater werd om diverse redenen (waterstaatkundige belangen en onzekerheden, economische aspecten, decentrale besluitvorming, enzovoort) nooit uitgevoerd. Deze kaart dateert uit 1640, maar er zijn oudere versies, waaronder een van 1629. In 1640 leefde de al enige jaren sluimerende droogmakingsdiscussie weer op, want uit dezelfde periode dateert een soortgelijk plan van Jacob Bartelsz. Veris. Dat bracht Leeghwater er blijkbaar toe zijn eigen plan opnieuw naar voren te schuiven. Van beide plannen zijn enkele kopieën, ook in handschrift, bekend. Ze waren gericht aan het Hoogheemraadschap van Rijnland en vooral aan de besturen van enkele grote steden. Zo ook deze kaart; hij werd geadresseerd aan de 'Wijse vorsienige Heeren Borgemeesteren Raden ende Regenten vande Stadt Amsterdam, dat die geluc met goede raet ende daet de hant daer mede willen aanhouwen om't gemene landts beste te soecken om dit groote Heerlijcke lofbaerlijcke werck eens bijder hant te neemen om te bedijcken, ende met Godes hulpe tot goet landt te brengen, ende profijt doen'.

Het vurige pleidooi van de molenmaker uit de Rijp, evenals trouwens dat van Veris, vond geen gehoor. Vandaar dat het 'Land van Leeghwater' beperkt is gebleven tot Beemster, Graft de Rijp en Schermer. •